

BEVEZET

A *nyitott múzeum* a tudomány és a mindennapok szótárában is szereplő fogalom. Jelentése egyszerre elvont és konkrét, elméleti és gyakorlati, attól függően, hogy ki használja, mire vonatkozik és mi a kifejezés tágabb kontextusa. Az ilyen jellegű szóhasználatról a tudomány rendszerint idegenkedik: túlságosan tág, túlságosan rugalmas gumifogalom, ami közhelyessé és üressé teszi a koncepciót. Tudósok mégis dönthetnek úgy, hogy ezt a stratégiát választják: ha az eltérő szótárak aktiválása és összekapcsolása a céljuk, és fontos, hogy a fogalom mindenkinek jelent valamit. A nyitott múzeum ilyen.

A ...*NYITOTT MÚZEUM*... kézikönyv a múzeumi jelenkutatás egy jelenségét, az együttműködésen alapuló múzeumi munkát vizsgálja. Nem teremt koherens módszertant, hanem körvonalazható szemléletként és gyakorlatként írja le a jelenséget: a társadalmi múzeumok, a hétköznapi tapasztalatokkal foglalkozó etnográfia és antropológia perspektívájából. *Részvétel, együttműködés, társadalmi múzeum*. Ezek a kutatás és a kézikönyv alappillérei. A fogalmi háló, a szócikkek, az esettanulmányok és a beszélgetések ezt töltik fel jelentéssel és tartalommal. A kézikönyv legfontosabb kérdése, hogy a mindennapi múzeumi praxis ismerete és kritikai gyakorlata nélkül vajon létrehozható-e adekvát módszertan. A kézikönyv válasza erre, hogy nem nagyon. A metodológiai építkezéshez elengedhetetlen az elméleti keretek, az uralkodóan „nyugati” tudományos diskurzus ismerete és recepciója, de a praxisorientált belső kritika ugyanígy nélkülözhetetlen része. Ez pedig nem magányos tudóstevékenység – hiszen a múzeum mint intézmény bonyolult szereposztással, komplex szakértői gárdával dolgozik –, hanem az egyes szakágak közötti szakmai együttműködés és diszkusszió. A részvételen és együttműködésen alapuló múzeumi praxis vizsgálata pedig tovább szélesíti a szereplők körét, a megszólalások és kommentárok rendjét, a nézőpontok sokaságát: a gondolkodást a kölcsönösség és a partneri viszony felé nyitja, a dialógust kiterjeszti a múzeumon kívüli világra.

Tudomány és múzeum

Az *etnográfia és a kulturális antropológia* a kultúra használói oldalát vizsgálja: ez a kutatási **terep**, témái és következtetései onnan származnak. A párbeszéd, a részvétel, az együttműködés és az interakció a terepkutatás alapja, a tudáscsere, a kölcsönösség és a kulturális fordítás pedig a mindennapi gyakorlata. A *néprajzi múzeumi diskurzus* integrálja ezeket a tudásokat és

tapasztalatokat, a mindent átszövő dialógust. A *muzeológia* az interdiszciplináris metodológia kidolgozásának mindig is fontos tudományos **terepe** volt, az új *muzeológia* viszont már érzékeli a módszertani és diszciplináris határokat, az intézményi részvétel hiányát a társadalmi kérdésekben, az esztétikai megközelítés kizárólagosságának korlátait, és erre keres megoldást: így válik már nemcsak a társadalommal, hanem a múzeummal mint intézménnyel is foglalkozó multidiszciplináris tudománnyá, amely a kritikai antropológia és diskurzuselemzés módszereiből egyaránt merít (Bal 2000, 2002). Etnográfia és kulturális antropológia, néprajzi múzeumi diskurzus, múzeumtudomány és új muzeológia – ezek adják azt az értelmezési keretet, amelyben a tudományos gondolkodás lehetőséget keres az akadémiai és mindennapi világok közötti átjárásra, a kritikai szemlélet és módszer megújítására.

A *...NYITOTT MÚZEUM...* kézikönyv kiindulópontja az etnográfia, a kulturális antropológia, a néprajzi múzeumi diskurzus, a muzeológia és az új muzeológia **terepe** – ami nemcsak fogalmilag, hanem diszciplinárisan is alakítja a kötetet. Az etnográfia és a kulturális antropológia fiatal tudomány, mégis kiterjedt tudományközi kapcsolattal rendelkezik. Egyszerre konzervatív, és egyszerre az egyik legönkritikusabb diszciplína: talán mert korán szembesült azokkal az ideológiákkal (imperializmus és kolonializmus), amelyekre épült, és azzal, hogy ezek ma csak kritikai diskurzusaikon keresztül érvényes megközelítések. Ennek a különös belső ambivalenciának (is) köszönhető kritikai regisztere, amely egyfelől hatást gyakorol más tudományterületekre (az irodalomtól a történettudományon át a művészettörténetig és esztétikáig), másfelől nyitottá válik, és hatékonyan integrálja más tudományok fordulatait.

A múzeum mint reprezentációs gépezet a tudományos gondolkodás speciális tere: ahol megteremthető a szavak és a dolgok, a látványok, a formák és a hangok diskurzusa. Ez kiszabadítja a tudományt az akadémiai gondolkodás kizárólagosságának fogságából, és megteremti a tudományos és hétköznapi tapasztalatok érdemi dialógusát. Tekintsük ezt ideális állapotnak! Ha a múzeum megtalálja helyét a társadalomban, a tudományban és az akadémia világában, akkor a párbeszéd nem a hierarchiát, hanem az eltérő beszédmódok párhuzamosságát részesíti előnyben. Keresi saját nyelvét, (nyelvi és vizuális) kifejezési formáját, a *tudományos* és a *hétköznapi* közös metszeteit. A *...NYITOTT MÚZEUM...* kézikönyv ennek a tanulási folyamatnak egy lehetséges formája.

A kézikönyv és a nyitott forma

A kézikönyv a tudományírás műfaja, enciklopédikus igényű, nyelv- és fogalomteremtő vállalkozás, amely a gondolkodást modellekre és mintázatra fordítja. A *...NYITOTT MÚZEUM...* kézikönyv lényege mégsem recepteskönyv-jellegében, a leírt módszerek másolhatóságában rejlik, inkább rendszerező gondolkodásában, kritikára és vitára ösztönző nyitott karakterében. Nem rögzít fogalmakat és gyakorlatokat a múzeum képzeletbeli térképen, nem fogalmaz megfellebbezhetetlen állításokat, és nem ad egyszerű tanácsokat. Kísérletet tesz viszont arra, hogy *felderítsen*: gondolatok és körülmények széles tárházát; *feltárjon*: gyakran láthatatlan

mindennapi gyakorlatokat; *megértsen*: eseteket egymástól különböző perspektívákból; és *dialógust kezdjen*: fogalmak és diskurzusok, elméletek és gyakorlatok, illetve különböző diszciplínák között. A kézikönyv megközelítésében a részvétel és az együttműködés releváns és hatékony múzeumi gyakorlat, de megvalósításához kellő nyitottságra van szükség: a szereplők, a résztvevők és az intézmény részéről egyaránt. Az állítás egyszerű, de megértése összetett helyzeteket eredményez. Ezek szétszedése és újraösszerakása – mint értelmező gyakorlat – a kutatás és a kézikönyv fő missziója.

A jelenségek (részvétel, együttműködés) és a műfaj (kézikönyv) egyaránt a nyitott formával való kísérletezés lehetőségei. A nyitott mű ecói gondolatából viszont nem a végtelen számú helyes olvasat, vagy az értelmezés szabadságának megteremtése a legfontosabb, hanem az aktív olvasói és befogadói attitűd, az értelmezésben való részvétel hangsúlyozása (Eco 1998). Ez az attitűd köti össze a vizsgált témát a választott formával: a részvétel és az együttműködés múzeumi gyakorlatát, a kézikönyv beszédmódjával és az írás folyamatával. Az aktív részvételi attitűdben fontos a szerző és a befogadó közötti dialógus (a múzeumi praxisban és a szövegek írásában egyaránt), ami lebontja a szerepek közötti éles határokat, és törekszik a hierarchia és az autoritás finomítására. Így az ambivalenciák, a saját olvasatokból eredő véleménykülönbségek felértékelődnek, ideális esetben dialektusba (az ellentétek által mozgatott egyensúlyba) rendeződnek (Eco 1998).

Diszkurzív írás

Ha a múzeumi praxis (kutatás, gyűjteményfejlesztés, kiállítás stb.) a nyitottság és a dialógus, a reflexivitás és a kritika elvén alapul, az lehetőséget teremt a műfajok újragondolására. A *...NYITOTT MÚZEUM...* kézikönyv kísérletet tesz erre. Elkészítéséhez ezért módszertani tudatosságra épülő munkamódszerre volt szükség. Körülírással ezt *kommentáron és kritikán alapuló diszkurzív írásnak* nevezhetjük, ami a kézikönyv írásakor radikális formában valósult meg. A kötet kilenc szerzője, a vendégszerzők és a vendégcommentálók más-más intenzitással és szerepben vettek részt a szövegek létrehozásában, de ez a munkastílus az egyes fejezetek szövegeit is másképp érintette. Az írás autonóm szerzői gesztusa megmaradt, de átalakult: a csoport tagjai ugyanis aktívan vettek részt a szövegek (szócikkek és esettanulmányok) kollektív megformálásában. A munkavégzésnek ez a gyakorlata a kutatás alapkarakterét és ritmusát adta. A választott téma (múzeumi részvételi gyakorlat) és a feldolgozás, megfogalmazás módja (kollektív és diszkurzív írás) a résztvevők együttműködésén, az eltérő vélemények és tudások egyeztetésén alapult. A munkafolyamatban viszont nemcsak a szerzők és a szereplők, hanem a különböző diszciplínák (etnográfia, kulturális antropológia, művészettörténet, esztétika, irodalom- és történettudomány) interakciója is megfigyelhető, ami nemcsak a téma komplexitása, hanem az értelmezések multiperspektivitása miatt is remek adottság volt. A részvételen és együttműködésen alapuló múzeumi praxis egymástól nagyon eltérő trópusokat kapcsolt egymásba, ezért ez a gesztus az értelmezésében is elengedhetetlen.

A diszkurzív írás gyakorlati megvalósításának eltérő formái voltak. Legmarkánsabban a szócikkkel kapcsolatban érvényesült a munkamódszer: a szócikkek szerzői szövegek, de hasonló felépítéssel, továbbá a kutatócsoport tagjainak kétszeri, háromszori újraolvasásával, a változtatási javaslatok beépítésével készültek. A folyamatalapú közös munka és szótáregyeztetés, a felkészültségek eltérő perspektívája, ezek összeolvasása teremtette meg a hároméves kutatás intellektuális közegét, módszertani motorját. Ebben a munkában a kutatócsoport kilenc tagja vett részt, együttműködésük a húsz szócikk megírásának módszerét jellemezte. Az esettanulmányok alkotófolyamata is integrálta ezt a módszert, de a kritikai észrevételek inkább javaslatként hangoztak el, és leginkább az érvelésre és a fogalmi kerethez kötésre vonatkoztak. Az esettanulmányok között olvashatók közös szerzői szövegek is, és két szócikk is készült ebben a munkastílusban, amelyek az eltérő alkotói pozíciók és a különböző látásmódok egyeztetésével készültek. A legnagyobb szabadság, a legkötetlenebb forma az interjúkat jellemzi, amelyek egységes – bár az esetekhez igazított – kérdéseken alapultak, mégis megtartották a beszélgetéseket jellemző asszociatív hangulatot, a szóhasználatok sokszínűségét, az elkalandozások és kiszólások lehetőségét.

A kollektív és diszkurzív munkamódszer a könyvterv vitájára is hatással volt: a tervezők által készített layout – amely a forma, a szerkezet és a karakter kidolgozását jelentette – az olvasószervező-korrektor és egy felkért könyvtervező szakember bevonásával, konstruktív vita keretében formálódott tovább. A közös gondolkodás és diszkusszió tehát a teljes alkotófolyamatot átítatta: a kutatócsoport tagjain kívül a vendégszerzőket, a vendégkommentátorokat, a fordítót, az olvasószervezőt és a könyvtervezőket is bevonta a közös munkába. A folyamatalapú munka, a radikális figyelem (Bishop 2013), a közös alkotófolyamat és a közös felelősség vállalása a *...NYITOTT MÚZEUM...* projekt egyik legfontosabb eredménye. Ez a belső igényeken túl egy korábbi szótárprojekt, a *Curatorial Dictionary – A kurátori gyakorlat és diszkurzus szótára* (Szakács szerk. 2013) munkamódszerét fejlesztette tovább. A két kutatás között – a személyi átfedéseken túl – sokrétű a kapcsolat. Mindkét vállalkozást inter- és multidiszciplináris megközelítés jellemzi, a tudományos diskurzus nyelvi formálásának igénye, továbbá a jellemzően „nyugati” tudomány- és kultúrafelfogás kritikai feldolgozása, a lokális gyakorlatok értelmező integrálása. A kurátori szótár és a kézikönyv tartalmi találkozáspontja a részvételen és együttműködésen alapuló gyakorlatok: a kurátori szótár esetében egy-egy szócikk, a kézikönyvben viszont a választott téma. Mindkét projekt nyitott, fejleszthető formát használ, ami lehetővé teszi a kereszthivatkozást, az egymáshoz köthető gondolatok kijelölését. A kurátori szótár és a kézikönyv is határozott edukatív céllal készült, amely az elmúlt évtizedek egyik legnagyobb magyarországi hiányára, a képzés hézagosságára is egy lehetséges választ ad. Míg azonban a kurátori szótár interdiszciplináris kezdőpontja a kortárs művészeti szcéna és a kurátori gyakorlat, addig a kézikönyv perspektívájában a társadalomtudományi és múzeumtudományi közeg dominál, a kortárs művészeti diskurzus kapcsolódó kontextusnak számít.

A fogalmi háló

A *...NYITOTT MÚZEUM...* kézikönyv alapstruktúrája a fogalmi háló, amely egyfelől a teauruszokra épülő múzeumi/gyűjteményi munka egyik sajátossága, másfelől a szótár- és enciklopédiaszerkesztés meghatározó karaktere. A kézikönyv ezt a két jellegzetességet egyesíti. A fogalmi háló a kutatás során folyamatosan finomodott. A fogalmak használatát viszont nem a definiálás, hanem dinamikus gondolati terek létrehozása jellemzi – hiszen a fogalmak időben és térben változó alakzatok, modellről modellre alakulnak, gyakran tudományszakon belül is más jelentenek, továbbá nemcsak az akadémiai szféra, hanem a kultúrpolitika és a közbeszéd is használja őket.

A dinamikus, változásokra és perspektívaváltásokra is nyitott fogalmak két irányból – az elméletírás és a praxis felől – kapcsolódnak a diskurzusba: egyfelől a szakirodalom recepcióján alapuló szócikkek hosszabb, értelmező szövegein, másfelől az egyedi példákat kibontó esettanulmányokon és interjúkon keresztül. A fogalmi háló összekapcsolja a két szférát, és kirajzolja az elmélet és gyakorlat között húzódó módszertani teret.

A fogalmi háló a tárgymutatóval rokon műfaj: egyszerre módszertani eszköz, iránytű és értelmezési keret. A *...NYITOTT MÚZEUM...* kézikönyvben viszont olyan alapstruktúra, amely távoli elméleteket és eseteket is összeköt egymással. A kötet ezt az összefüggést vizualizálja: láthatóvá teszi a fogalomhasználat sűrűsödési pontjait, és rögtön tartalmakat is kapcsol hozzájuk. A tárgymutató így egyszerre izgalmas diagram, és olyan tartalomjegyzék, amely a fejezeteken átívelő olvasás és keresés lehetőségét is megteremti. Ez a mintázattá alakított funkció a weboldalon praktikus és aktív adatbázis-struktúra, amely minden fogalomhoz hozzárendeli a tárgyszavazott tartalmakat.

A szócikkek

A szócikkek a téma sűrűsödési pontjaiban található jelenségek, fogalmak és praxisok, egyben olyan ernyőfogalmak, amelyek nemcsak a vonatkozó magyar és nemzetközi szakirodalom újraolvasására, a részvétel és az együttműködés perspektívájából való értelmezésére, hanem a gyakorlati tapasztalatok beépítésére is kitérnek. Nem pusztán irodalomból kilúgozott definíciók, hanem hosszabb értelmező szövegek, amelyek segítik átfogni a fogalmi hálót, rámutatnak a kereszteződésekre, hangsúlyokat adnak, és tágabb gondolati mezőbe helyezik a témát. A definitív jelleg, a sablonok és modellek megrajzolásának igénye kevésbé jellemzi a szövegeket, ellenben erős bennük a kutatási és kurátori praxisból eredő dilemmák megfogalmazása, a fogalmak kontextusának és egymáshoz való viszonyának megértése. A szócikkek komplex problémákat és jelenségeket bontanak ki: az adott fogalomhoz, fogalomkörhöz tartozó 20. századi tudománytörténeti kontextus bemutatásával, recepciójával, múzeumi gyakorlatával, a kapcsolódó és a határterületek kritikai hatásaival.

Húsz szócikk készült, amelyek – jelenlegi tudásunk szerint – nagyrészt lefedik a téma legfontosabb tartományát, és megmozgatják a tudománytörténeti, társadalomtudományi,

társadalmi múzeumi szegmenseken túli – történeti, társadalmi, kulturális és művészeti – összefüggéseket. A szócikkek között sok a kapcsolat, s ezek nemcsak a választott perspektíva miatt, hanem a tudománytörténeti és módszertani összefüggések következtében is kiadnak közös metszeteket. Vannak szócikkek, amelyek mint gyakorlatok és közösségi formák eminensen és direkt módon vannak jelen a részvételen és együttműködésen alapuló múzeumi munkában, és ezekről a szakirodalom is ebből a perspektívából gondolkodik – még ha nem kizárólagosan is: a *részvétel és együttműködés*, a *közösségi múzeum*, az *örökség*, az *él archívum* és a *kollaboratív etnográfia*. Vannak továbbá olyanok, amelyek jelentős tudománytörténeti hagyománnyal rendelkező jelenségeket vizsgálnak, viszont elsődlegesen nem a részvételi kutatások gyakorlatában, hanem ettől függetlenül születtek, mégis megírhatók ebből a perspektívából: a *résztelev megfigyelés*, a *terep*, a *kontaktzóna* és a *tárgyorientált ontológia*. A kutatómunka során felszínre jöttek olyan fogalmak, amelyek mint mentalitások vagy stratégiák részei a részvételnek és együttműködésnek, de elméleti közegbe vonásuk külön figyelmet, közös felületek keresését igényli, leírásuk és megragadásuk mellett pedig leginkább kritikájuk megfogalmazására van szükség: a *fikció*, a *határtárgy*, a *társadalmi tárgy*, a *művész mint*, az *újrajátszás* és a *többszólamúság*. De a szócikkek között olyanok is szerepelnek, amelyek a kutatás során váltak az intézmény és a közösség kapcsolatán keresztül láthatóvá, szócikként megragadható és megírható sűrűsödési ponttá: a *kommentármuzeológia*, a *szakami önszerveződés*, a *szubjektív múzeum*, a *tematikus múzeumi gyjtkampány* és a *tudáskörforgás*. Ezek a szócikkek egyben arra is rámutatnak, hogy diszkurzusok miként hoznak létre fogalmakat és jelentéseket. És ehhez a gondolati ívhez illeszthető a *vendégtárgy* fogalma is, amely nem jelenik meg a kézikönyvben önálló szócikként, hanem az esettanulmányok között szerepel.

A szócikkek megírása a kutatás talán legkomolyabb intellektuális hozadéka: egyfelől elhelyez egy kortárs praxist a múzeumtudományi térben, másfelől hangsúlyozza a diszkurzív írásfolyamatot mint a tudományos együttműködés egy speciális formáját. Továbbá a szócikkfejezetben a legerősebb a – kézikönyvet meghatározó – nyelvteremtő, nyelvileg megformáló, kulturális és tudományos fordításon alapuló elméleti munka.

Az esettanulmányok

Az esettanulmányok olyan kritikai kurátori szövegek, amelyek annak a tanulási folyamatnak a jelentésrétegeit tárják fel, amely láthatóvá teszi az esetek belső logikáját, az alkotó(k) gondolatait, terveit, illetve a megvalósult munka tanulságait: a fejlődést, a feszültségeket és konfliktusokat, a valódi és látszatmegoldásokat, a zsákutcákat. A koncepció és a tanulságok átgondolása az intézményi praxis része lehet, de a következtetések ritkán válnak olvashatóvá. Az ötletek, amelyek megvalósultak, és amelyek nem, a megoldások, amelyek sikeresek voltak, vagy kevésbé, a váratlan helyzetek, széttartások, amelyek hatással voltak a közös alkotásra, a közös gondolkodás, a többszólamú szituációk, az eltérő vélemények és tapasztalatok elrendezése. Kritikai kurátori szövegre viszont nem azért van szükség, hogy egy eseményszerű mű kellőképp laudálva vagy archiválva legyen, hiszen arra más formák állnak rendelkezésre – mint a kiállításkatalógus, az

archivált forgatókönyv stb. –, hanem az alkotófolyamat belső mechanizmusainak feltárására. Ezekből a gondolatokból, kétségekből és kritikákból sok hangzik el az ún. kurátori tárlatvezetések, de a rejtett mechanizmusok teljesen másként tárulnak fel, ha az interpretáció kerete egy elemző esettanulmány. A kézikönyv esettanulmányok fejezetének ez a célja: hogy tudatosítsa a gyakorlati tevékenység és az elméleti felkészültség közötti átjárás fontosságát. Az elemzések mindegyike viszont amellett érvel, hogy a helyzetek esetről esetre, időről időre, résztvevőről résztvevőre változnak, saját alakzatot mutatnak. Az esettanulmányok tehát nem hangsúlyozzák a másolhatóság, az átvétel, a recepteskönyv és a szabásminta típusú gondolkodást – a saját tapasztalatok kritikus leírásán keresztül mégis egyfajta mintát mutatnak.

Az esettanulmányok négy egységre tagolódnak. Az elsőben olyan esetek szerepelnek, amelyekben a kutatási és kiállítási munka alapvetően részvételen és együttműködésen alapult (*Mindenkinek ismers dolgok*; *Gyermekvilágok – Kinderwelten*; *Tettek ideje*). Ezek közül az első a kutatás keretében készült mintaprojekt (*Mindenkinek ismers dolgok*); az utolsó pedig a kézikönyv vendégtanulmánya, amely ugyanebben az időszakban, de a kutatástól függetlenül, más intézményben készült (*Tettek ideje*), eredményei és gondolkodásmódja azonban megkerülhetetlen a téma szempontjából. A második egységben három múzeum praxisa rajzolódik ki: olyan esetek, amelyek az együttműködés különféle formáit valósították meg, a projektek pedig kiállítással zárultak. Az esettanulmányok sorrendje nem követ időrendet (*Plasztik mvek*; *A közös zsákmány*; *Vendégtárgyak*; *Emomobil*; *MaDok LABOR*; *Ellenpedagógia a tóparton*; *Itt lakott Rosenthal*), mégis kirajzol fejlődési vonalakat, kutatói, kurátori és intézményi stratégiákat. A harmadik egységben olvasható esetekben nem kiállítások, hanem olyan folyamatok kaptak teret, amelyekben a kutatók és a külsős partnerek együtt dolgoztak a múzeum terében és gyűjteményében (*Kontaktzóna mint interkulturális dialógus*; *Érzékösvény*; *DiverCity*; *Menekültmese*). Végül az utolsó egységbe két olyan eset került, amelyek nem saját kurátori gyakorlatokat elemeznek, hanem a *Manifesta11* biennále alkotófolyamatát (amelynek 2017-ben a részvételi művészet volt a kiindulópontja), és olyan művészeti területeket (*Film, színház, közösség*) mutatnak be, amelyek a társadalmi múzeumi munkára is inspirálóan hatnak.

A kritikai kurátori szövegek hiánya a magyarországi múzeumi és kiállítási diskurzusban jelentős. Ennek több oka is van, és értelemszerűen kapcsolódik más hiányjelenségekhez is: mint az oktatás, a kritika és a kiállításokról szóló érdemi akadémiai diskurzusok hiánya; bár gyakran magukból a kiállításokból is hiányzik a térbeli elrendezésen túlmutató kritikai gondolkodás, az erre épülő szerkezet, amely e szövegek kiindulópontját jelenti. Az esettanulmányok mint kritikai kurátori szövegek – annak ellenére, hogy nem tekinthetők a téma szempontjából reprezentatívnak – erre a hiányra is reflektálnak, tágabban: az általánosan érzékelhető kritikai múzeumi műveltség hiányára.

Az interjúk

Az interjúkészítés az etnográfiai és antropológiai kutatás módszertani eszköze, de a ...*NYITOTT MÚZEUM*... kutatásban nemcsak ezt a célt, hanem olyan inspiráló gyakorlatok beemelését

szolgált, amelyek szélesíthetik az intézményi és diszciplináris közeget. A beszélgetőpartnerek között vannak múzeumi kutatók ugyanúgy, mint független kurátorok, vagy más területről érkező, de kurátori tapasztalattal is rendelkező kutatók és művészek. A beszélgetésekben felvillanó esetek halmaza nem reprezentatív, viszont olyan területeket érint, olyan kísérleteket mutat meg, amelyek érdemben kapcsolódnak a témához, előmozdítják vagy kritizálják a részvételen és együttműködésen alapuló praxisokat, és az esettanulmányokhoz hasonlóan önreflexív kritikai álláspontot képviselnek.

A kézikönyv: nyomtatott kötet és weboldal

A *...NYITOTT MÚZEUM...* kézikönyv két médiumot használ: a hagyományosabb, nyomtatott könyvformátumot és a dinamikusabb, flexibilisebb weboldalt. A két médium egy projekt és egy kézikönyv, de különbségei már a megjelenés pillanatában láthatók.

A könyv rögzített forma – bár ez esetben több felület is rendelkezésre áll az olvasó számára a kiegészítésre; a webfelület, műfaji adottságainak köszönhetően, dinamikus, bővíthető forma. A könyv a bevezetőkön kívül négy fejezetet tartalmaz (fogalmi háló, szócikkek, esettanulmányok, interjúk), amit a weboldal két továbbival egészít ki (fordítások, kritikák). A weboldal rugalmas admin-felületének köszönhetően bármikor bővíthető és kiegészíthető – a szerzők és a szerkesztők szempontjai szerint. A weboldal adatbázisalapja tette lehetővé, hogy a könyv fogalmiháló-diagramja létrejött – hiszen a listázás és a gyakoriság ábrázolása az adatbázisból nyerhető adatok alapján történt. A weboldal tehát a kutatás elengedhetetlen, nyitott és flexibilis eredménye, amely lehetővé teszi a diskurzus fenntartását és fejlesztését egyaránt. A folytatáshoz viszont figyelembe kell venni a kutatás diszkurzív írásra épített munkamódszerét. A legpraktikusabban a fordítások, a kritikák és az interjúk bővíthetők, ezzel a weboldal egyfajta gyűjtőoldallá, szöveggyűjteménnyé, sőt magazinná is válhat, megtarthatja kapcsolatát a témát érintő aktualitásokkal, a mindenkori jelennel.

Jogos a kérdés: kinek és miért készült a kis példányszámú, nyomtatott kézikönyv? A kérdésre többféle válasz adható. Egyfelől azért, mert egy klasszikus intézményi formának (múzeum) jól állnak a klasszikus tudományos műfajok (kézikönyv). Másfelől azért, mert a tudományos közeg szereplői és alakítói nagyon eltérő médiahasználati szokásokkal rendelkeznek, amire a kutatásnak már két válasza is született. Harmadrészt a könyvek tudományos státusza továbbra is erős, és egy több mint három évig tartó módszertani alap kutatás esetében, amely nemcsak a praxisokról, hanem a műfaji keretekről is gondolkodott, méltó befejezést jelent egy tudatosan tervezett és megformált tárgy: a lapozható kézikönyv. A kötet nem titkolt célja, hogy nemcsak tartalmával, hanem formai és vizuális karakterével is alakíthatja a műfajt: mint a tárgymutató diagram, a post it, a kiemelések, a grafika, a tipográfia, az üresen hagyott helyek és a szövegkiemelő. Ezek az elgondolások és megoldások az alkotók által felvetett kérdésekre adott funkcionális és vizuális válaszokként vannak jelen a kötetben. Végül az intézményi közeg, a Néprajzi Múzeum, amely a kutatás bázisát és kontextusát adta, tudományos tevékenysége során eddig is formálta a kézikönyv műfaját (Bátky 1906; Fejős főszerk. 2000). A *...NYITOTT MÚZEUM...* kézikönyv ezt a

hagyományt is tiszteletben tartja, ápolja, és talán fejleszti is: új lehetőségeket keres a múzeumtudományi diskurzus élénkítésében.

Saját szótörténeti tár

Nádas Péter író egy 2017-ben készült interjúban beszél arról, hogy „mindenkinek van egy saját szótörténeti tára”. Ez a szocializáció során áll össze, érinti a helyet, a családot, a társadalmi osztályt, amelybe született, majd a saját képességeit, amelyekkel ezt maga is fejleszti. Miután ez a szótár egyedileg változó, a társadalmi érintkezés (párbeszéd) teremt lehetőséget a jelentések tisztázására. Röviden elmeséli németországi klinikai tapasztalatát, amelyben a szereplők különböző társadalmi osztályból, eltérő nyelvjárású területekről származtak. „Egy kijelentés elhangzása után az első lépés a beszélgetésben mindig a fogalmak tisztázása volt. Tisztázták, ki hogyan ért egy szót, egy fogalmat, s a másik miként értelmezi. Innen indulhatott a beszélgetés. Hétköznapi eszmecserék voltak, mégis fontosnak tartották az állandó fogalmi egyeztetést. Ez egy nagyszerű lélektani szabadgyakorlat, de valószínűleg csak olyan nemzetnél válik mindennapos rutinná, amelyiknek van önálló filozófiája” – meséli Nádas az interjúban. Ez a gondolati ív a *...NYITOTT MÚZEUM...* kézikönyv nyelvformáló és párbeszédteremtő vállalkozásának is lehet alapja: tisztáz fogalmakat, fogalomhasználati hagyományokat, jelentéseket, és ezzel erősíti az eszmecserék nyelvi megformáltságát és tudatosságát, a kérdések és a kölcsönös figyelem szerepét. Ha elfogadjuk, hogy a múzeumok világának létezik saját filozófiája, amely ezek kontextusát adja, akkor már csak azzal kell dolgoznunk, hogy saját szótörténeti tárunkat beemeljük, ezzel alakítsuk, és mások számára is nyitottá tegyük. A kézikönyv tudatos döntése, hogy tartózkodik az „amatőr” és a „laikus” szavak használatától, és nem rendezi e fogalmakat opozícióba a „szakértő” fogalmával és tudásával. A részvételen és együttműködésen alapuló munka ugyanis rávilágít arra, hogy a külsős partner tudása az akadémiai tudásokhoz képest nem szintkülönbséget jelent, hanem ezek más közegek, egymástól eltérő trópusok. Az olyan tudományok, amelyek a hétköznapi világából merítik témáikat, a mindennapok tapasztalatait vizsgálják és értelmezik, könnyebben jutnak el a felismeréshez, hogy e világok közötti párbeszéd a múzeum saját filozófiája számára ma már elengedhetetlen.

Frazon Zsófia

Irodalom

Bal, Mieke

2000 A múzeum diskurzusa. *Ex Symposion*.

http://exsymposion.hu/index.php?tbid=article_page__surfer&csa=load_article&rw_code=a-muzeum-diskurzusa-_919

2002 *Kulturanalyse*. Suhrkamp, Frankfurt am Main.

Bátky Zsigmond 1906 *Útmutató néprajzi múzeumok szervezésére*. Néprajzi Múzeum, Budapest.

Bishop, Claire 2013 *Radical Museology, or, What's 'Contemporary' in Museums of Contemporary Art?* Koenig Books, London.

Eco, Umberto 1998 *A nyitott m. Forma és meghatározatlanság a kortárs poétikában*. Ford. Dobolán Katalin. Európa Könyvkiadó, Budapest.

Fejős Zoltán (főszerk.) 2000 *A Néprajzi Múzeum gyjteményei*. Néprajzi Múzeum, Budapest.

Szakács Eszter (szerk.) 2013 *Curatorial Dictionary – A kurátori gyakorlat és diszkurzus szótára*
<http://tranzit.org/curatorialdictionary>

Néprajzi múzeum 2016 ©